

Sofia Herala

*NUKKUVIEN
KUKKIEN
JOKI*

Atena

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.
Text and data mining prohibited.

Romaanissa käytetyt lainaukset:

Eino Leino: Hän kulkevi kuin yli kukkien (Yökehrääjä,
osana Hämärissä-sarjaa, Otava, 1897)

Eino Leino: Lapsi (Julkaistu alun perin Hämeenlinnan lyseon
toverikunnan Vasama-lehden numerossa 8, 1893)

© Sofia Herala ja Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2026

Kustannusosakeyhtiö Otava / Atena
Asemakatu 6, 40100 Jyväskylä
tuoteturvallisuus@otava.fi

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-52918-7

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2026

Alvarille ja Hilmalle

OSA YKSI

Oiva

1950

Pakkasyö oli tiivistynyt huurteeksi lasin alareunaan. Kylmästä kosteat, oranssit verhot peittivät osan ikkunaa, mutta kajastava valo löysi tiensä pirttiin. Se siivilöityi puiden runkojen ja oksien välistä, loi hirsiseiniin pilvenmuotoisia varjokuvia. Taitoin kädet niskan taakse ja tuijotin vinoon lyötyjä kattonauloja. Kuuntelin katolta sulavaa lunta, miten se litisi räystäässä, lorisi ränniä pitkin alas ja imeytyi lopulta riitteen ja sohjon peittämään maahan. Ääni toi mieleen Vuokon syntymän.

Tytär syntyi kaksi vuotta sitten ja teki oikeat temput, kun ilmoitti tulostaan vasta syntyessään. Tuntui kuin sen olemassaolo olisi ollut tahdostamme täysin riippumaton, jonkun ylemmän tahon voimannäyte. Kun Vuokko antoi ensimerkit, Elna rääkäisi kivusta kartanolla ja luulin sen kuolevan. Hannu ryntäsi ensimmäisenä ulos, minä ehdin vasta toisena pihalle, missä Elna ähki puolikumarassa alushousut tummanpunaisina nilkoissaan. Toinen käsi hapuili alakertaa, toinen otti jo tukea maasta.

Ymmärsin nopeasti, ettei tässä kuolemaa tehty vaan elämää. Käskeytin Hannua hakemaan sisältä vettä ja riepua ja kolmantena ulos ennättäneen Hemmingin juoksutin

naapuriin kutsumaan apua, vaan ei se ehtinyt kauas, kun yöpuvun alta jo repsotti jotakin. Veri roiskahti nurmelle, ja minä painoin käteni Elnan kovalle vatsalle. Vauva ei halunnut enää odottaa itseään, ja niin minä sen ymmärsin, tämän maapallon vetovoiman, joka oli niin voimakas, että piteli kuutakin paikoillaan. Samalla tavoin se pakotti vauvan kohti maata, eikä se vaatinut lopulta kuin toisen kirskahtavan huudon. Vauva liukui äitinsä sisältä kuin kala.

Otin lapsen säärien varassa vastaan, ja polveni painuivat kosteaan maahan. Lämmin möhkäle uutta elämää painoi käsissä vain vähän. Katselin näkyä hölmistyneenä. Elnan keho jatkoi vielä työtään. Se tiesi mitä tehdä, ja lopulta istukka valui eritteiden sekaan kuin osoittaakseen näytöksen päättyneen. Notkuin vauva käsien varassa enkä ymmärtänyt odottaa ääntä, mutta Elnan uupuneet kasvat olivat valpastuneet. Itku tarkoitti elämää, hiljaisuus jotakin muuta. Silloin minäkin säikähdin – vauvahan oli sininen ja velto. Se ei itkenyt.

”Eikö se paru?” Elna kysyi. Haarojen välistä kiemurtelevassa napanuorassa oli umpisolmu, ja näimme, että vauva oli vauhtia ottaessaan pyörittänyt itsensä kuristuksiin. Elna kampesi polvilleen, vaikka valui yhä verta.

”Herätä se”, se käski uhmakkaasti, vaikka ääni vapisi. Minä katsoin avuttomana Elnaa ja sitten taas lasta.

”Herätä se”, Elna käski uudestaan.

Heristin löysää, liian isoon nahkaan puettua vastasyntyneen vartaloa, mutta Elna ryömi vierelleni ja kääräisi vauvan Hannun tuomaan lakanaan. Sitten se pyöritteli veren tuhrimat kätensä saavin lämpimässä vedessä ja ryhtyi vaistonvaraisesti hieromaan elottomia jalkapohjia. Napanuora sen haarojen välissä sykki verta, kiemursi vet-

tyneessä maassa. Minua Elna opasti kuin sokeaa. Tarttui kädestä ja asetteli peukalon vasten ryppyistä jalkapohjaa, ja ymmärsin jatkaa hieromista. Pian vauva puhkaisi ääni-huulensa. Se oli taistelijan huuto.

Niin Elna oli taikonut vauvan etupihalle, ja maailmaan tahtonutta oli ollut koko perhe vastassa. Kylällä lähti heti kiirimään tieto siitä, että Elnalle oli syntynyt odottamatta tyttövauva, soma kuin nukke. Vuokko tosiaan oli siitä hetkestä saakka aivan luvattoman viehkeä, ja tästä hyvästä siitä tuli meille kaikille äärimmäisen rakas. Silmissä Vuokolla oli pilvet. Se jokelteli ja katseli ihmeissään, ihan kuin olisi ymmärtänyt, että tässä nämä nyt ovat, ne jotka tunsin jo vatsanpeitteiden alla. Ne jotka olivat minun jo ennen syntymääni.

Aiempien synnytysten jälkeen Elna oli palannut navettaan jo parin päivän päästä, mutta Vuokon synnyttyä se makasi tyttö vierellään melkein kokonaisen viikon ennen kuin välitti lähteä töihin.

”Tämä kläppi ei ole tässä mailmassa ensimmäistä kertaa”, Elna tapasi sanoa. Sillä se tarkoitti sitä, että oli rakkaudesta purskahtamaisillaan.

Minulle ei koskaan selvinnyt, oliko Elna tiennyt vauvasta. Oliko se elänyt ja aavistellut kantavansa siementä vatsassaan, kasvattanut päivä päivältä salaisuuttaan? Oliko se ollut asian kanssa levollinen vai levoton – sitäkään en osannut arvata. Vai saattoiko tosiaan olla niin, että hiljaksseen kehittyneet hermosolut ja keuhkot ja sormet ja varpaat olivat tulleet sillekin täytenä yllätyksenä? Elnasta ei koskaan tiennyt.

Vuokon suuhun mahtui alusta saakka loputtomasti nau-rua. Tyttö ei ollut koskaan liian hopussa, eikä se yrittänyt

opetella kävelemään tai puhumaan liian varhain. Se maata mötkötti ja tutki pienten kynsiensä kuunsirppejä. Se oli meidän pieni tiitiäinen ja oikea kultapallo. Tiesi jotakin sellaista, mitä me muut emme; piteli sisällään suurempaa näkemystä maailmasta. Meidän kaunis Vuokko. Minun kesälauluni.

Elnan ääni valui köökistä kamariin ja veti takaisin tähän hetkeen, mutta minä en ollut vielä valmis. Halusin pitää kiinni sulavasta lumesta.

”Mistä te ootta te pienet poijsat, kun en mä tunne teitä, piupali paupali”, Elna lauleli. Uusi muisto syntyi vielä tuoreen päälle. Samaa sikermää oma äitikin lauloi, kun olin räpäle. ”Oottako tulleet, oottako tulleet kenkiänne hakemahan, piupali paupali.” Aamuinen äidinlaulu sulatti kylmästä kovettuneet varpaankärjet, jotka sai kipristää takaisin huovan alle. Heräämiseni huomattuaan äiti haki kasvoilleen hymyn ja sai ilmeen tarttumaan. Kaikesta huolimatta myös minä olin hymyillyt elämäni aikana paljon. Joku saattoi joskus nimittää hyväuskoiseksi, mutta sellainen vain istui paremmin minun luonteeseeni. En ollut huuli pitkällä vaan koetin löytää kaikesta hyvää.

Ulkoa kantautui lasten leikin ääniä. Kläpit olivat ennätäneet jo ulos, vaikka kello ei mahtanut olla edes kahdeksaa. Otin tukea petipunkan reunasta ja työnsin itseni pystyyn. Ikkunasta näin talviasuiset lapset paksun lumi-vuoren huipulla. Yksi pukkasi kovakouraisesti, ja toinen kieri kuperkeikkaa alas. Vuokko töpsötti rinteessä, kun ei päässyt kapuamaan muiden perässä.

Appelsiiniaurinko killui taivaan alimmaisena. Sellaiseksi me sanoimme sitä kapeaa juovaa, joka pitkän pi-

meiden jälkeen toi viestin tulevasta: ”Ko jaksatta vielä vähän, niin pääsemä kesän puolele.” Nyt oli jo huhtikuun loppu, mutta nurmi pysyi sitkeästi piilossa.

Lapsia meille oli siunaantunut yhteensä kolme. Se oli omien laskujeni mukaan paras yhtälö, jonka saattoi saada. Kaikki ne olivat yhtä rakkaita, vaikka en ollut tiennyt, miten paljon huolta keskenkasvuiset aiheuttivat pelkällä olemassaolollaan ja miten sydän saattoi samaan aikaan täyttyä ja särkyä. Meidän mukulat olivat pieni-kokoisia ja lyhyenlantiä, vaikka mitäpä muuta sitä saattoi odottaa; eihän kahdesta spanielista voinut karhukoira tulla.

Vanhimmat kaksi olivat työtä pelkäämättömiä ja toime-liaita poikia – kuin hyvän vuoden jyviä. Hannu oli viisas ja pohdiskeleva luonne, mutta vuotta nuorempi Hemminki keskittyi käytännön asioihin. Se kulki isoveljensä perässä, keräsi ämpäriin kastematoja ja kasvatti niistä parinkym-mensenttisiä, että kaloilla olisi enemmän syötävää. Pieni Vuokko sai Elnalta määrättömästi huomiota. Sen seurauk-sena tyttö oli alkanut ihmetellä, miksi taivaalle ilmestynyt aurinkokin seurasi vain sitä.

Astelin jäiselle kuistille paljain jaloin ja näin siinä vielä lasten sulat kengänjäljet. Kevätlumi oli säyseää ja natise-vaa. Hanki kukki auringon säteitä ja laikutti ojien pien-tareet ja sai sontaiset loskakasat kimmeltämään. Kielsin poikia retuuttamasta toisiaan, ja pian ne juoksivat pipot märkinä ohitseni. Painoin kädellä molempien päätä, kun ne pujahtivat kylmänmärkinä tupaan. Pipoihin oli jämäh-tänyt lumikokkareita, jotka tiputtivat sulaessaan pos-kille märkää. Lumivuoren takana möngersi vielä puna-poskinen Vuokko. Se oli kuvitellut löytäneensä hyvän

piilon eikä aikonut paljastua. Kun teeskentelin sulkevani oven, se hyppäsi ähisten esiin ja huusi ”pöö”.

Silloin kuulin ne kaukaa joen törmältä. Kiurujen äänet.

Liakanjoki halkoi Kourilehdon kylän kahteen osaan. Se erkani suuremmasta Tornionjoesta ja mutkitteli suistomaisesti parinkymmenen kilometrin verran ennen kuin levitti pitkän uomansa Perämereen. Joen roolia ei sopinut vähätellä, meille kyläläisille se oli kaikki kaikessa. Se kasvatti meidät, pakotti pitkämielisyyteen ja kiitollisuuteen. Opetti lukemaan vuodenkiertoa ja pitämään ihmistä pienenä. Minä tiesin, että ihminen oli kehittynyt kalasta ja tunsu siksikin niin selittämätöntä vetovoimaa jokea kohtaan. Ja olihan joki määrittänyt kaiken: asumusten paikat, kodit ja navetat.

Saamelaiset olivat kutsuneet jokea Liedakanjoeksi, joka tarkoitti kaiketi poronsarvea. Joki haarautuikin sarven tavoin useaan kertaan ja muodosti matkallaan monia alajuoksua ja koskia. Keltaiset kuohut piilottivat alleen teräviä ja pyöreiksi hioutuneita kiviä. Ne olivat raahautuneet joen saviseen pohjaan mannerjään mukana – kuka tietää, ehkäpä Norjasta saakka. Kivien uskottiin pitävän sisällään muinaisten merieläinten jäänteitä ja siten miljoonia vuosia vanhaa elämää. Voimakkaimmat virtaukset saivat sirpaleiset kivet laulamaan, kun ne raapivat toisiaan ja hiertyivät pinnan alla vastakkain.

”Laulava joki”, jotkut ihailivat ääneen.

Joen rauhattomuus oli silti toistuva huolestamme. Aiempien vuosien aikana joki oli niellyt lukuisia uhkarohkeita nelijalkaisia. Pääasiassa ne olivat olleet metsän kasvattamia hirvaseläimiä, mutta myös meidän omia lemmiä ja hevo-

sia oli mennyt. Viikko sitten joesta oli naarattu naapurin kymmenvuotias tamma, joka oli vain päivää aiemmin ostettu Liakanjoen vastakkaiselta rannalta. Elukalle oli kai yön aikana tullut pakottava tarve päästä takaisin vanhaan kotiin. Kuohuva vesi oli peittänyt alleen eläimen kauhistuneen mölinän, eikä aamulla voitu muuta kuin taivastella, mikä kumma sai olennon toisensa perään hakemaan joesta turvaa.

Tänään joki tarjosi enemmän kalaa kuin olin osannut arvata. Vaikka harrit pakenivat karikkoihin etsiäkseen kivien koloista selkärangattomia, tarttuivat ne tarpeeksi ahneina ongennokissa lötköttäviin reilun kokoisiin matoihin. Vielä koukkuun kiinnittyneinäkin kalojen hopeiset kyljet välkkyivät, korkeat selkäevät keinahtelivat kuin purjeet. Kahdeksan kalaa saatuani kopautin kivellä niistä hengen pois. Harrien liha oli kiinteää, mutta helposti pilaantuvaa. Siksi kalat piti juoksuttaa perattaviksi ja valmistaa heti.

Laitoin askeliin vauhtia. Kalaämpäri keikkui oikean käden liikettä myötäillen ja näytin sitä tuvassa Elnalle. Se oli jo pessyt potut ja odotellut, mullisteli nyt ja nakkeli kattilan kantta, kun se ei meinannut osua kerralla kohdilleen.

”Ahti se vain taikoo evästä”, sanoin kokeillakseni vaimon selkärankaa. Tällä kertaa se oli napakasti suorassa. Elnan ärtymys ei jäänyt yleensä keneltäkään tuntematta. Olisinhan minä ollut ripeämpi, jos kala olisi heti syönyt. Olisin tuonut muutakin, särkiä tai säynävää, mutta tänään joki tarjosi tätä. Lohta ja ahventa Liakanjoesta ei sopinut odottaa. Kivennuoliaisia ei ollut kukaan edes nähnyt. Sel-laisenhan olisi voinut napata vaikka käsin.

Elna heristeli puukauhaa kädessään.

”Sais taikoa meile myös isoman huushollin. Mulle alkaa riittämään tämä karpäsen häkki. Kläppejä on nurkat täynä, ja ukko se vain vuolee lissää omia hökötyksiään”, se tuhahti ja vilkaisi puiisiin voiveitsiini, jotka oli pinottu kakluunin halkojen päälle.

”Et kai sie nuita tulipeshään?” vinkaisin myyntiin tarkoitetut pulikat nähdessäni.

”Sinneppä juuri”, Elna tokaisi kuin olisi odotellut hätääni.

”Mutta markkinoile mie net tehin”, sanoin ja kiirehdin klapien luokse. Elna murahti. Sen mielenosoitus tuvan ahtaudesta oli mennyt maaliin.

Kiersin Elnan taakse lepytelläkseni.

”Mikäs se tässä asustellessa, ko saama tällä tavala yhdessä ellää”, sanoin hymyillen alta kulmain. Vaikka rakentamani talo oli hävyttömän pieni, se oli punainen ja sen pihalla kasvoi komea pihlaja, joka kasvatti oksilleen punakeltaisia marjoja. Tuvassa oli köökin lisäksi suurempi kamari, pieni radiohuone ja kylmä ullakko.

Ikkunan takana lapset kaivoivat lätäköistä kapeita kuruja, juoksuttivat vettä niitä pitkin. Elna jurrutti edelleen, mutta kun lähestyin sitä takaapäin ja nappasin hameen vyölenkeistä kiinni, se hyväksyi ja levitti jalkansa. Näytti vain ruumiillaan, että sai tulla likemmäs. Minä nostin letin olkapäälle ja pussasin kaulaan. Elna tarttui molempiin käsiini ja pakotti ne rinnoille, työnsi sitten toisen kohti haarojaan. Minä painoin Elnaa pöytää vasten ja kääräisin hametta. Sitten huusin ikkunasta kläpeille, että navetan takana oli pihan suurin lätäkkö ja painoin avonaisen ikkunan hakasesta säppiin.

Otsan kireys lähti saman tien rauhoittumaan, kun kop-
pasin puukon tupesta ja tuohenpalat lensivät varpaitteni
juureen. Pannessani puukkoon enemmän voimaa tuli työ
pikemmin valmiiksi. Päätin vasta työn edetessä, mitä siitä
tulisi. Leipälapio, niitä ei kai voinut koskaan olla liikaa,
menivät aina parhaiten kaupaksikin. Pukkasin puukkoa
ronskisti alaviistoon, ja lapion hahmo alkoi saada muo-
toaan. Puukon kiiltävä terä viuhui. Pottukattilan nesteet
lorisivat köökin puolella hellalle ja siitä lattialle. Kattilan
kansi kävi taas. Tuupin puukon terää kovemmin ja no-
peammin. Tenavien kälätys kuului ulkoa. *Et saa kiinni
mantariini*. Kattilan teräspohja tärähti pesualtaan pintaan.
Puukko puhkoi puuta. Ohuemmaksi ja ohuemmaksi.
Tuohet rullautuivat leijaillen lattiatasoon.

Silloin kuulin sen. Arkista elämää häiritsevän äänen,
joka läheni. Köökistäkin kantautui kohta vaatteiden entei-
levää kahinaa, kun Elna vaihtoi paikkaa hellalta ikkunalle.

”Aivan outo auto”, Elna pihahti verhon takaa, ja keskit-
tyminen herpaantui. Puukonterä sivalsi vasemman peu-
kun nahan rullalle, ja verta tihkui jo housuille ja sukille.
Sitä alkoi tulla enemmänkin, valui lattialankkujen välistä
ehkä perustuksiin saakka. Vasta sitten päästin ähkäisyn.

Kapusin ulko-ovelle kasvot valkoisina ja kivusta vääris-
tyneinä. Puristin avonaista peukaloa ja veren tahraamaa
liinaa. Olin onnistunut riisumaan housut ja sukat jalasta.
Päällä oli kauhtunut villapaita, mutta muuten olin aivan
paljaana. Upouuden auton ovet paukahtivat summittaisessa
rytmissä kiinni. Askelsin puolipukeissa tulijoita vastaan.

Lähempänä portaita seisoj tasamittainen, kellanväriseen
takkiin pukeutunut mies ja auton suojassa pieni tyttö. Oli-
vat molemmat täysin vieraita, ja minua nolotti vajaa asuni.

Elna ilmestyi taakseni tarkkailemaan tilannetta, omat lapset töröttivät talon reunustalla rivissä. Ne olivat ihmeissään, kun meidän kylässä oli auto vain keinosiementäjä-Koistisella. Se kuljetti omat kläppinsä mustalla Volkka-rilla joen länsipuolelle kouluun ja nosti aina ohi ajaessaan kättä. Hannu ja Hemminki huusivat sen perään, että lasipirri, ja jos minä olin siinä, esitin, etten olisi kuullutkaan. Meidän pojat joutuivat kulkemaan koululle proomulla tai suksin, niin saivat kyllä puolestani huutaa. Itse olin päässyt vain muutaman kerran auton kyytiin, ja voi sitä vauhdin hurmaa. Lissää lissää, sieluni oli huutanut, vaikka matka oli ollut nopeasti ohi.

Ojensin kättä tulijalle, kunnes muistin verisen peukalon. Mies katsoi tyrmistyneenä punaista kämmentäni, joten pujotin käden taskuun ja tyydyin vain nyökkäämään.

”Päivää päivää. Lensiö”, mies otti askelen ja esitteli itsensä. Kiiltävät kengät rapisivat pihan hiekkaa vasten. Se koetti olla tuijottamatta paljaita koipiani.

Miehellä oli mustat viikset ja voimakkaasti kahteen osaan jakautuva leuka. Sen takana seisoi viiden tai kuuden silmässä oleva leveäkasvoinen, jäntevä tyttö, jonka kanelinvärinen tukka levisi kosteudesta villiintyneenä korvien yli. Tyttö tuijotti kengännauhoihin solmittuja rusetteja. Sen pikkuiset kädet olivat ristissä edessä kuin Jeesuksella.

Lensiö katsahti autoonsa päin ja nyökkäsi pelkääjän paikalle, ja silloin ovi avautui ja oven takaa nousi tumman-sininen huopahattu. Tunnistin sen omistajan heti.

Vaikka emme olleet nähneet sitten sotavuosien, muistitin Josefinan vakavan ilmeen ja arvasin, että se oli pulassa. Sisko näytti yhä vain nuorelta. Miten vanha se mahtoi

ollakaan? Laskin nopeasti. Kahdenkymmenenkolmen. Se kiersi auton oven ja tuli lähemmäs. Sitten se pysähtyi oikeasemaan pitkän ruututakkinsa helmaa ja nosti katseensa. Lukitsi sen omaani.

”Onko jotaki sattunu?” minä kysyin ja sain vastaukseksi, että kyllä ja ei ja oikeastaan kaikki oli oikein hyvin.

Mustaviiksinen Lensiö otti Josefiinaa lantiosta kiinni kuin olisi omistanut siskon. Nappasi ohjat ja aloitti epämääräisesti:

”Ymmärrätte varmasti, että maailma on monimutkainen paikka.”

En ollut samaa mieltä. Kaikki oli yksinkertaista niin kauan kuin piti leipäläpensä kiinni ja teki, mitä pyydettiin. Ei lörpötellyt joutavia. Otti koetukset vastaan nöyrästi mutta nöyristelemättä. Nyökkäsin kuitenkin näennäisen yhteisymmärryksen merkiksi.

”Katsokaas, kun olen kovin kiintynyt sisareenne ja hän tietävästi minuun”, Lensiö sanoi olomuotoonsa sopimatoman lempeästi ja vilkaisi Josefiinaa hyväksynnän varmistamiseksi. Sisko hymyili niin suloisesti kuin saattoi.

”Suotta tet teitittelettä, ko oletta jo siskon lantihoonki tarttunu”, nuiva ääneni painoi keskustelua hankalaan asentoon, ja Lensiö vetäytyi kauemmas Josefiinasta, mutta jatkoi entistä varmempana:

”Me kaksi olemme onnellisia ja rakennamme taloa Ouluun.”

Minua ihmetytti miehen kummallinen tapa painottaa sanaa *kaksi*, kun kartanolla seisojien minun vaatimattomien laskentataitojeni mukaan meidän sakkimme lisäksi kolmaskin ihminen. Tyttö, jonka tummat silmät porautuivat sen pikkukenkiin.

Lensiö otti liikaa tilaa enkä pitänyt siitä. Ehkä se aisti sen, koska jatkoi kerkeästi:

”Oulussa on hyvä asua ja elää, mutta nyt nousee taloa vieri viereen ja kun ihmiset sullotaan pieneen tilaan kuin eläimet, niin... osa kokee olonsa uhatuksi, ja ihmiset saattavat olla häijyjä.”

Mies katsoi minua kuin toivoen, että ymmärtäisin jo, mistä oli kyse.

Kun pysyin hiljaa, Josefiina suoristi selkänsä ja otti puheenvuoron:

”Veli hyvä, toivottavasti ymmärrät. Kun sota alako, ei kukkaan arvannu, mitä tapahtuis. Ja kun saksalaisille tuli Oulusta lähtö, jäin yksin ison vattani kanssa. Kuulin, miten ne oli matkallaan miinottanu tiet ja kuttunu meitä vihollisiksi. Halusin tai en, minulle jäi siitä porukasta ikkuinen muisto, ja sitä taakkaa olen raahannu mukani jo viis vuotta, eivätkä rumat puhheet taukoa.”

Sisko puhui leveällä nuotilla. Se kääntyi katsomaan auton edessä seisovaa tyttöä ja yritti viittoa tätä lähemmäksi, mutta tyttö ei hievahtanut. Sen silmät olivat pohjattoman surulliset, kaskea taulussa raivaavan riepupaitaisen raatajan. Kun tyttö ei tehnyt elettäkään liikkuakseen, Josefiina sieppasi lasta kyynärpäästä. Tyttö antoi myöten ja käveli pää painuksissa lähelleni.

”Niin, että jos teile vielä yks kläppi mahtus. Ihan hetkeksi vain. Siks aikaa, että tilanne meilä kotona vähän tasottuu ja mie saan asiat hoiettua ja talo olis valmis. Ole kiltti, mie tehen mitä vain”, Josefiina sanoi anovasti ja kuulosti taas tutummalta.

Kurkkasin ovenraossa seisovaa Elnaa, jonka ilme oli jähmettynyt. Se tuijotti surusilmäistä lasta mitään näke-

mättä. Vilkaisin sitten mukuloitten suuntaan. Siinä ne tii-rasivat erikoista tilannetta ja tulokasta nätissä rivissä. Tie-sin, että päätös oli yksin minun, mutta minun olisi myös kannettava siitä vastuu. Elna murjottaisi, mutta ei se kauaa jaksaisi. Kersoista olisi kai mukavaa saada leikkikaveri. Mutta sitten muistin tupapahasemme, johon ei mahtunut edes voiveitsiä. Mihin me tytönrievun työntäisimme?

Silti minä nyökkäsin, ja helpotuksen hehku lipui Josefiinan kasvoille. Lensiö ja sisko vaihtoivat huojennuksesta kertovia, nopeita silmänliikkeitä. Kaikki oli mennyt kuten oli suunniteltu. Tyytyväisyys paistoi läpi. Sisko heijasi kämmeniä toisiaan vasten kiitollisena kuin olisin luvannut sille marmelaattia lippakioskista, ja Lensiö kiirehti nosta-maan tytön ruskean matkalaukun maahan. Josefiina tart-tui kiharapäistä tyttöä hartioista ja kumartui vähän.

”Ole sitte kunnolla. Ja reipas. Tehet justhiinsa niin ko Oiva-eno pyytää. Et haro vasthaan. Etkä niskuroi. Onko selvä? No niin sitte”, Josefiina ohjeisti ja työnsi tyttöä vielä lähemmäksi minua. Lapsi otti viisi pakotettua askelta.

Pariskunta koetti olla paljastamatta suotuisaksi käänty-neen vierailun tuomaa helpotustaan. Josefiina nosti vielä varovaisesti kättä ovella luimuilevalle Elnalle, mutta Elna käänsi selkensä ja näppäsi oven kiinni. Josefiina ja Lensiö hyppäsivät tasatahtia autoonsa. Suut viskuttivat toisilleen penkkien yli, emme kuulleet mitä. Lensiö kiepautti piilillä täyskäännöksen kartanon poikki, ja renkaat kynsivät hiek-kaa. Josefiina vinssasi vielä ikkunalasien auki:

”Sen nimi on sitte Anni-Helena.”

Anni-Helena

1950

Liakanjoki oli kaunis ja hirvittävä. Se kulki välillä aivan tasaisena, sitten yhtäkkiä hurjana ja leveänä. Se kuohui suurten lohkaraitten yli ja jakautui niin moneen osaan, ettei sen reiteistä saanut selvää.

Oiva-eno kertoi, että joki hokutteli esiin luikertelevia rantakäärmeitä ja niiden saalistajia. Tiesin, että lämpimissä maissa käärmeet liikkuvat kuin elohopea, mutta täällä ne menivät mönkien. Itse en ollut koskaan nähnyt yhtään käärmettä, mutta kukkia näin joen varrella paljon. Oli outoja, värikkäitä kukkia, mutta ainakin niittynurmikka kasvoi täällä kuten kotona. Vedin nurmikan tähkää etusormen ja peukalon välissä ja arvuuttelin, tulisiko siitä kukon vai kanan pyrstö. Sillä tavalla olin tehnyt kotonakin, mutta täällä kukaan ei ollut moisesta kuullut.

Moni muukin asia tuntui täällä erilaiselta, kuten se, että joen toisella puolella seisova keltainen kivikoulu oli hirmuisen iso, vaikka siinä oli kuulemma vain kaksi luokallista lapsia. Ihan koulun vieressä möllötteli lehmiä, jotka heiluttelivat häntiään. Pienimmät lapset juoksivat paljain jaloin vasikoiden vaihtaessa paikkaa. Täällä ihan pikkuisetkin saivat kulkea sillä tavalla vapaasti. Ne ratsastivat

hevosilla ja liikkuiivat laumoissa. Isommat nousivat kuulemma ennen kouluun lähtöä lypsylle.

Kun kaikki muut solahtivat joella ilkosillaan virtaan, minua ujostutti. Silloin Hannu keksi asetella paitaani pinnaneulalla haarojen välistä kiinni. Elnalta haettu neula nipisti ilkeästi reiden ihoa. Hannu pyysi anteeksi ja sanoi, ettei ollut tehnyt ennen uimapukua. Leikimme joen varrella ja kilpailimme, kuka löytäisi ensimmäisenä käärmeen munat. Niiden löytäjä sai jakaa munat tahtonsa mukaisesti, ja sitten niitä heiteltiin vuoron perään joen vaahtoon. Pisimmälle heittänyt voitti. Uimapuku ratkesi ensimmäisen heiton aikana. Ei auttanut. Oli uskallettava olla alasti ja niin kuin muut.

Lähellä naiset viruttivat lakanoita ja keittivät niitä suuressa padassa. Kuuma aurinko paistoi siniseltä taivaalta, ja silmiin sattui, jos sitä yritti katsoa. Hannu kietoi meidän pienempien päähän valkoiset nenäliinat ja laittoi solmun jokaiseen kulmaan. Vaikka rannalla oli paljon valvovia silmiä, joku huusi aina, että pitää pysyä poissa äkkisyvästä. Ei saanut kastella kuin varpaat vain.

Me kahlasimme silti polvitaipeseen saakka, ja virta sai meistä nopeasti otteen. Se oli kuin elävä. Lävisti heti jalat ja hokutteli pidemmälle veteen.

”Kokkeile kokkeile, jos haluat ylittää. Ei tässä siltaa ole”, kuulin sen kuiskaavan.

Joku neuvoi notkistamaan polvia. Sinnittelin, vaikka minua pelotti. Kuohut rauhoittuivat heti, kun peruutimme takaisin nilkkojen syvyyteen. Se oli meidän leikkiä se.

Uimisen jälkeen puin päälle äidin ompeleman lappuhaalarin, ja siitä muistin taas äidin. Nostin maasta litteän rantakiven, joka painoi kämmentä. Sitten valitsin toisen,

vähän rosoisemman. Pyöreät kivet tuntuivat painavan enemmän kuin terävät lohkat. Upotin sileän pikku-kiven taskun pohjalle ja jatkoin etsimistä.

Kuljin pää kyyryssä, etsin silmilläni kaikkein raskaimpia kiviä. Sievät ja pienet kivet saivat jäädä. Paljaat jalkapohjat upposivat tahmeaan maahan. Työnsin yhden painavan taas taskuun. Löysien haalarintaskujen ompeleet natisivat kivien myötä. Vielä yksi kivi, musta, kiiltävä murikka. Taskut roikkuivat jo uhkaavasti. Kunhan ne vain sinkuisivat eivätkä antaisi periksi ja päästäisi kiviä pakoon, sillä kivet tekisivät minusta raskaan, ja raskaita asioita oli vaikea raahata pois. Mieluiten minä olisin täällä, jos en saanut olla äidin kanssa.

”Miks sie olet niin totinen?” Hemminki kysyi.

Hannukin koetti houkutella hymyä: ”Suusti on ko leijannaru.”

”Tai nahkiainen”, Hemminki jatkoi.

Pojat pyysivät Vuokkoa näyttämään minulle mallia, mutta Vuokko veti huulensa alas. Ne ihastelivat pikkusiskonsa nokkeluutta ja nipistivät sitä poskesta. Sitten ne rempattivat juoksuun, tekivät kärrynpyöriä ja saksipotkuja. Vuokon suu kohosi silloin vaivatta oikeaan asentoon. Kissankellot keinuivat joen yllä, hipaisivat toisiaan.

Elna killutti vellikelloa pihalla, mutta kovaääninen joki ahmaisi äänen, emmekä kuulleet kellon soittoa. Kohta talolta lähtevä välkehdintä sai meidät pinkaisemaan punaista tupaa kohti. Elnalla oli käsissään peili, jolla se antoi auringonvalosta merkin.

Se oli Elnalta hauskesti keksitty, melkein kuin taikatemppu.

Alkuun en saanut enon luona nukutuksi, vaikka minua helpotti ajatus siitä, että taivaalla loistava kuu katseli yöllä myös äitiä. Illat istuin ja odotin sängynlaidalla, josko äiti tulisi hakemaan. Aamulla huomasin, ettei kuu ollut kadonnut minnekään vaan sinnitteli yhä taivaalla. Vatsassa velloi kummallisesti. Miksi äiti ei ollut vielääkään tullut? Kylähän se olisi jo ehtinyt takaisin.

Kun sanoin enolle, että minusta tuntui yksinäiseltä, se kertoi, että yksinäisyys tuntuikin täällä pohjoisessa aina vahvempana kuin muualla. Harvojen savupiippujen taakse mahtui liikaa metsikköä ja vaitonaista erämaata. Kaukaisuudessa kasvoivat matalat laaksot ja nyppylät, peikkojen selät. Oiva sanoi, että ne vartioivat siellä ikiaikaisina meidän unohtunutta maankolkkaa. Karu luonto sai pohjoisen lapset puhumaan kasveille ja linnuille, hakemaan niistä seuraa. Sillä tavalla sitä ei ollut niin yksin. Sitten eno otti minua kädestä kiinni. Kukaan aikuinen ei ollut ennen tehnyt niin.

Siitä lähtien halusin nukkua aina Oivan vieressä. Oiva toi mieleen äidin, lauloi iltaisin peikkolapsista niin kuin äiti ja piti kättä mörönsuojana. Mutta myös Vuokko halusi isänsä viereen. Se oli meistä pienempi ja sopivampi siihen, vaan minäkin pidin pääni.

Eno selitti Vuokolle, että minun tarvitsi vielä sopeutua perheen elämään. Ja niin minä makasin tyytyväisenä enon selän takana ja ihmettelin sen keltaista tukkaa. Tuijotin sitä ja mietin, miten saisin omani samanlaiseksi. Joskus Oiva otti minut halakaulaan, ja silloin minä nukahdin nopeammin.

Taistelu Oivan viereisestä paikasta jatkui, kunnes Oiva keksi merkitä lautaan viirut. Hiilellä vedettiin merkki, joka merkitsi omaa vuoroa.

Kun öiset hengitykset laskivat kuorsauksiksi, muutti mollottava täysikuu huoneen tavarat oudoiksi, ja suljin taas nopeasti silmät. Silloin pimeys levisi silmistä korviin saakka ja pani tärisemään. Miten se niin viluttikin, vaikka sai maata patjalla, joka oli nostettu lankkujen päälle.

”Annappa ko mie”, Oiva kuiskasi silloin korvaan, ei jättänyt yksin. Sen kulmakarvat rehottivat pimeässäkin kuin herneenversot. Se painoi virttynyttä tilkkutäkkiä olkapäitteni ympärille ja silitti suurella kämmenellä tukkaa. ”Kohta lämpeää”, se lupasi.

Oiva risti kädet vatsalleen ja jäi tuijottelemaan kuuta. Se kertoi hiljaisella äänellä, miten täysikuu heijasti piilossa olevan auringon valoa. Kukaan ei nähnyt sen pimeää puolta, jättimäisten kuoppien täyttämää, puuterimaista mustuutta, pölyistä kivimassaa, johon taivaankappaleet olivat törmänneet ja repineet syviä haavoja.

Oiva selitti myös, milloin kuu oli laskeva ja milloin nouseva. Kun kuun kaari oli kuin p-kirjain, se tarkoitti pienevää eli laskevaa. Silloin istutettiin kasvit, jotka tekivät satoa maan alle, kuten nauriit ja lantut ja sipulit. Nouseva kuu oli silloin, kun sen kaaresta sai muodostettua k-kirjaimen. K tarkoitti kasvavaa, ja silloin pantiin maahan kasvit, joitten sato kasvoi ylöspäin.

”Mutta muistappa, että kuu valehtelee. Se näyttää kasvavaa mutta toellisuuessa se pienenee. Sinun pittää saaha se valheesta kiini”, Oiva sanoi ja käski minun alkaa nukkumaan.

Oiva

1950

Elna oli varmasti itselleen vihainen, kun ei ollut estänyt minua ja sanonut, ettei meille mahtunut ventovierasta. Että meidän omat kläpit olivat turhan pieniä, turhan laihoja ja turhan tärkeitä. Kaikille ei riittänyt lohduttajia ja hyssyttäjiä. Kunhan yritimme vain selviytyä. Mutta ei Elna koskaan tunnustanut ajatuksiaan. Sen sijaan se koetti unohtaa, että Anni-Helena oli olemassa.

Anni-Helena muotoutui nopeasti meidän suussamme Helliksi. Se kietoi alusta saakka minut rimpulan pikkurillinsä ympärille, eikä siihen totta puhuakseni paljoa vaadittu.

Lapsilla itsellään oli taito solmia suhteita helposti. Ne löysivät rikkoutuneita linnunmunia tai nuijapäitä, laittoivat kutua ämpäriin. Hautasivat kissan pyydystämiä päästäisiä ja myyriä ja järjestivät niille hautajaisia. Yksi oli pappi ja muut surevia omaisia. Ne repivät housunlahkeet ruusupuskiin ja haarasaumat kärrynpyörissä. Ne heittivät mutakakkuja talon seinään ja juoksivat toisiaan syytellen karkuun, odottivat, että rankkasade korjaisi jäljet. Ne söivät puolikypsät herneet ja viinimarjat, uittivat heinänkorsia lantakasan vieressä kohoavassa muurahaiskeossa ja